

Комунікація як чинник формування політичної культури курсантів вищих морських навчальних закладів України

У статті розглянуто роль комунікативного чинника у формуванні політичної культури курсантів вищих морських навчальних закладів, показано, що проблеми її формування зумовлені насамперед соціальними комунікаціями, доведено, що комунікативні вміння і комунікативна культура майбутнього офіцера морського флоту є соціально значущою й надзвичайно затребуваною складовою особистості, а комунікативність курсанта може бути сформована й розвинена в результаті вдало застосованої технології навчання.

Ключові слова: комунікативний чинник, політична культура, курсанти морських навчальних закладів.

Сучасна система вітчизняної освіти покликана розв'язувати численні виховні проблеми, у тому числі й формування політичної культури в педагогічному процесі вищів, що регламентовано в державних законодавчих документах, зокрема: Державній національній програмі “Освіта” (“Україна XXI століття”), законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Концепції гуманітарної, громадянської освіти й національного виховання студентської молоді, Національній доктрині розвитку освіти та Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки та ін. Реалізація визначених національно державною програмою “Освіта” (“Україна XXI століття”) принципів навчання (гуманізація, гуманітаризація, демократизація тощо) потребує підвищення освітнянського рівня кожного громадянина незалежної України. У Законі України “Про вищу освіту” передбачено не лише засади та напрямки підготовки фахівців, віддзеркалено рівні професійної підготовки, визначено місце фахівця в структурі галузей економіки держави та систему виробничих функцій і типових завдань для їх реалізації, а й вимоги до компетентності фахівця та його інших соціально важливих якостей.

З огляду на це головна особливість сучасного навчально-виховного процесу у вишах України полягає в тому, що в центрі його уваги перебуває особистість (студіююча молода людина, у тому числі й курсанти вищих морських навчальних закладів), а сам процес навчання перетворюється на джерело її розвитку.

Саме тому комунікативна культура особистості, зокрема майбутнього офіцера морського флоту, безпосередньо пов'язана з реалізацією справжньої міри гуманності та людяності в спілкуванні між громадянами, значною мірою іноземцями, є передумовою попередження між суб'єктами формального спілкування, емоційно-морального зубожіння та особистісної відчуженості.

²⁴ Ковнір Олена Іванівна, аспірант кафедри педагогіки та психології; Херсонський національний технічний університет

Проблема формування комунікативної культури студіюючої молодді й набуття нею професійних комунікативних умінь та навичок в Україні постала не сама собою, а в тісному зв'язку з низкою глобальних чинників, які безумовно слід ураховувати під час організації навчально-виховного процесу у вищій школі. До таких чинників потрібно віднести вплив науково-технічного прогресу на всі сторони життя суспільства; потребу у відповідних змінах під час підготовки фахівців в умовах ринкової економіки; визначений курс нашої держави на європейську інтеграцію і, як наслідок, потребу врахування вимог Болонського освітнього процесу; розширення й набуття нової якості демократичних процесів та побудову громадянського суспільства [4].

У зв'язку з цим особливу роль в означеному процесі відіграє взаємозв'язок старшого і молодшого поколінь, у результаті якого відбувається передача культурного і громадянського досвіду. Разом з тим, на думку багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників, відбувається розрив між поколіннями, що посилюється суперечністю між традиційними і "новими" (демократичними) цінностями. У той же час значне місце в побудові українського громадянського суспільства відводиться молоді, здатній створювати нові знання і цінності, спираючись на активну позицію, соціальні дії і світовий досвід. Виявляється пряма залежність між якістю громадянського суспільства і процесами формування політичної культури молодого покоління [6].

Державна молодіжна політика сучасної України орієнтує управлінські і освітні структури на взаємодію у сфері політичної освіти і виховання молоді. У цьому зв'язку доводиться констатувати, що сім'я і освітні установи, будучи основними соціальними інститутами в громадянській соціалізації молоді, по-справжньому не здатні позитивно вирішувати завдання щодо формування її політичної культури. Про це також свідчить і той факт, що політичні знання і цінності ще не набули в суспільстві широкого поширення.

Актуалізація проблеми формування політичної культури студіюючої молоді зумовлена також соціальними комунікаціями, до яких включено різні суб'єкти політичного життя: держава і суспільство, держава і окремі громадські організації, держава і громадяни, суспільство і його окремі представники тощо. Будучи скерованим зв'язком, комунікація сутнісно виражає аксіальне і ретіальне (прямий і відносний вплив комунікаторів на адресатів), тобто взаємодію суб'єктів спілкування. Комунікативний принцип зумовлює проникнення громадянських цінностей в аксіосферу студіюючої молоді. Проте цей момент недостатньо враховується в державній молодіжній політиці, діяльності вищих навчальних закладів, що актуалізує виявлення реальних і формальних комунікаторів, а також аналіз змісту домінуючих комунікативних тенденцій, що впливають на формування політичної культури студіюючої молоді [6].

Як відомо, на зламі століть ми стали свідками подвійного конфлікту цінностей: усередині кожного суспільства, кожної культури та між різними культурами й цивілізаціями. Завдяки засобам масової комунікації, що втілюють так звану "реальну віртуальність", відбувається взаємопроникнення цінностей різних культур і цивілізацій, що привертають одних і відштовхують інших людей. За умов конфлікту цінностей необхідним є розвиток мистецтва політичного діалогу, який починається з визнання суверенності волі партнера, який сприймається як рівноправний суб'єкт. Такий діалог актуалізує потребу партнерів у виході за межі свого "Я", включенні до самосвідомості людини іншої культури, тим самим стверджуючи її не як межу своїх можливостей, а як їх розширення [2].

Проте розвиток має місце лише тоді, коли навчання організоване як процес спільної творчості викладача та курсанта. У цьому випадку навчальний матеріал вивчається та засвоюється швидкими темпами, процес навчання усвідомлюється курсантами, викладач працює над особистісним та професійним розвитком курсантів, досягаючи значного рівня якості освіти. Можливим шляхом організації навчального процесу в цьому напрямку є робота з формування політичної культури курсантів та прищеплення й відпрацювання в них професійних комунікативних умінь та навичок [3].

Доведено, що чим вищий рівень розвитку суспільства, тим вищі вимоги ставляться до професійної майстерності та культурного рівня молоді, які є результатом вдало організованого в суспільстві педагогічного процесу. Серед чинників, що впливають на формування особистості, українська педагогічна література виділяє спадковість, середовище, виховання й навчання. Спадковість створює матеріальну основу та передумови розвитку у вигляді задатків і схильностей. Саме середовище є такою умовою розвитку. Виховання і навчання як цілеспрямована, управлінська частина середовища є найбільш важливим чинником розвитку особистості [5].

Якщо рівень пізнавальних здібностей курсанта значною мірою зумовлений чинником спадковості, то комунікативність слід розглядати як професійну здатність, що характеризується потребою в спілкуванні, готовністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції в співрозмовника й відчувати задоволення від професійного спілкування з ним. Комунікативність стає найважливішою

складовою професійної майстерності в сучасних умовах, коли згідно з даними соціологічних опитувань 73% американських, 63% англійських і 85% японських керівників стверджують, що якість комунікацій є головною перемогою на шляху ефективної роботи їхніх організацій. Результати іншого соціологічного опитування доводять, що 250 тисяч працівників і 2000 компаній вважають обмін інформацією однією з найскладніших проблем в їх колективі [6].

Отже, як видно, комунікативні вміння і комунікативна культура майбутнього офіцера морського флоту є соціально значущою й надзвичайно затребуваною складовою особистості, її політичної культури, а комунікативність курсанта може бути сформована й розвинена в результаті вдало застосованої технології навчання.

Рівень комунікативної культури майбутнього фахівця – офіцера морського флоту знаходиться в залежності від рівня його загального розвитку, світогляду, наявності різнобічних знань, сформованості певних моральних принципів. Основу комунікативної культури формують комунікабельність, комунікативні якості та комунікативні вміння курсанта.

Під комунікабельністю розуміють такі риси особистості, що дають їй змогу легко вступати в контакт з іншими людьми, насамперед іноземцями, і відчувати задоволення від спілкування з ними.

Комунікативні якості є первісними рисами характеру; внутрішньою основою для утворення інтелектуальних, вольових та емоційно-мотиваційних властивостей людини; базисом для організації продуктивного процесу спілкування.

Під комунікативним умінням розуміють цілий комплекс професійних умінь, що дозволяють ефективно реалізовувати процес професійного спілкування, а саме: уміння соціальної перцепції (тобто вміння сприймати й розуміти партнерами одне одного); уміння саморегуляції (тобто вміння керувати собою на основі сприймання актів своєї поведінки та власних психічних процесів); уміння вербального (мовного) і невербального (немовного) контактів; уміння “читати” по обличчю й адекватно моделювати особистість співрозмовника; уміння “подавати себе” в спілкуванні й оптимально будувати своє мовлення в психологічному плані [7].

Рівень комунікабельності та розвитку комунікативних якостей курсантів мають бути виявлені викладачем на перших заняттях з дисциплін циклу професійної підготовки шляхом спеціального анкетування. Комунікативні вміння ж підлягають послідовному формуванню в ході навчального процесу.

Під час вивчення дисциплін циклу професійної підготовки курсанти повинні оволодіти насамперед вербальними засобами спілкування (як рідної мови – української чи російської, так і англійської). Уміння говорити полягає у відсутності помилок у вимові, у правильному доборі й наголошенні слів, у відсутності штапованих стереотипних фраз, у багатстві професійного словника людини, у вмінні точно формулювати власні думки і викладати їх доступно для співрозмовника мовою.

Значно доповнюють вербальний контакт невербальні засоби спілкування: міміка, жести, рухи тіла, інтонаційні характеристики голосу, просторова організація спілкування. Вони нерозривно поєднані з психічним станом людини, посилюють емоційну близькість сказаного, підтримують психологічну близькість між співрозмовниками, виступають як показник статусно-рольових відносин та є більш правдивими ніж слова. Разом з цим курсантам слід пам’ятати й про національні особливості інших народів щодо послуговування невербальними засобами спілкування.

З метою формування в курсантів комунікативної культури викладачі дисциплін циклу професійної і гуманітарної підготовки в своїй діяльності можуть застосовувати різноманітні методи навчання, найбільш ефективними з яких є активні методи, спрямовані на самостійне оволодіння курсантами знаннями, активізацію пізнавальної діяльності курсантів, розвиток їхнього мислення.

Як відомо, активні методи навчання поділяють на імітаційні та неімітаційні. Серед неімітаційних методів найбільш доцільними є: проблемна лекція (починається з формування проблеми викладачем або проблема постає перед курсантами під час викладання лекції); евристична бесіда (передбачає повідомлення фактів, описання ситуації, перегляд фільмів, слайдів та сюжетів з їх наступним обговоренням); навчальна дискусія (полягає в обговоренні двох поглядів на одну й ту саму проблему).

Проблемне викладання лекційного матеріалу приховує в собі низку цінних педагогічних можливостей. По-перше, воно робить викладання лекційного курсу більш обґрунтованим; навчає курсантів мислити науково, діалектично; висловлювати та відстоювати власну думку. По-друге, воно завжди емоційне, а тому підвищує інтерес курсантів до вивченого матеріалу [4].

Як відомо, евристична бесіда та навчальна дискусія є елементами дискурсивної педагогіки. Навчальний процес, побудований на основі дискурсу, нині є одним із найефективніших засобів

заміни його нинішньої низької соціальної ефективності. Соціологічне опитування груп курсантів вищих морських навчальних закладів України, у яких застосовувалися прийоми дискурсивної педагогіки, засвідчило їхню значну зацікавленість. Окрім цього, курсанти показали кращі результати на екзаменах порівняно з курсантами інших груп, у навчальному процесі яких прийоми дискурсивної педагогіки не застосовувалися.

Сучасна дидактика передбачає ігрові форми навчання як одну з форм ефективної взаємодії педагога і студента, продуктивного спілкування з притаманним іграм елементом змагання, щирості, інтересу. Виходячи з положення про те, що активний розвиток комунікативних здібностей відбувається в процесі колективної роботи, однією з умов успішного формування вмінь діалогічної взаємодії майбутніх спеціалістів морського флоту, ми вважали використання технологій імітаційно-ігрового навчання. Ідеться про використання дидактичних, рольових, ділових ігор, системи тренінгів тощо.

Імітаційні активні методи навчання поділяють на неігрові та ігрові. Серед неігрових з погляду формування комунікативних умінь найбільш доцільними є: аналіз конкретних виробничих ситуацій та вирішення ситуаційних виробничих завдань. До ігрових методів навчання, які з метою формування комунікативних навичок курсантів доцільно застосовувати під час вивчення дисциплін з циклу професійної підготовки, слід віднести: ділові ігри; розігрування ролей; проведення семінарських занять у вигляді прес-конференції або методом “мозкового штурму”. Основним принципом підготовки занять із застосуванням ігрових методів навчання є реалістичність, автономність та трансформативність. Такі заняття для курсантів є репетицією їхньої майбутньої професійної діяльності як у межах України, так і за її кордонами.

Успіх занять із застосуванням імітаційних активних методів навчання залежить від удалого поєднання умовності та серйозності. Особливою на таких заняттях є роль викладача, який повинен бути лише адміністратором (тобто забезпечувати контроль, послідовність операцій та в разі потреби – надавати потрібні консультації). Ефективність заняття посилюватиметься за умови, якщо викладач буде добре знати міжпредметні зв'язки, володіти методикою проведення заняття і досконало орієнтуватися у власній дисципліні.

Неімітаційні методи навчання привчають курсантів чітко висловлювати свою думку, слухати інших, аргументувати та відстоювати власну думку, спростовуючи погляд опонента. Натомість імітаційні методи навчання привчають розуміти невербальну сторону культури спілкування і наближають курсантів до реальних умов їхньої майбутньої професійної діяльності.

Засобами рольової, імітаційної гри можна розв'язати низку дидактичних завдань, актуальних для навчання курсантів: розвиток їхніх інтелектуальних здібностей, здатності класифікувати, систематизувати явища, предмети; формування рідно- та іншомовної комунікативної діяльності тощо. Виконуючи конкретну роль, курсант залучається до діалогізації навчально-виховного процесу; налагоджує міжособистісну взаємодію курсантів, забезпечуючи умови для взаєморозуміння, толерантного ставлення один до одного шляхом застосування різних форм спілкування.

Крім того, з метою організації комунікативного простору спілкування курсантам, майбутнім офіцерам морського флоту, можна запропонувати вивчення тем у спеціально створеному курсі “Основи діалогу”: “Теоретичні основи діалогу”, “Стил діалогу та їх основні характеристики”, “Суб'єкти діалогу”, “Діалог як засіб взаємодії”, “Колективна робота на засадах творчої діалогічної взаємодії” та ін.

У процесі вивчення цих тем викладач може використовувати методи колективного обговорення ситуацій діалогу, метод “здивування”, сенсорно-ігровий метод тощо. Курсантам можуть бути також запропоновані такі вправи й завдання: моделювання діалогу, створення спільного поля діалогу, усвідомлення власної й зворотної комунікативної дії тощо. У процесі виконання вправ курсанти оволодівають комунікативно-мовленнєвими вміннями, рефлексивним відношенням до комунікативного аспекту своєї майбутньої професійної діяльності та організацією професійно-спрямованої комунікативної діяльності [2].

Таким чином, спілкування є складним та багатоплановим процесом встановлення і розвитку контактів між людьми, що породжується потребою в спільній діяльності та містить у собі обмін інформацією. З іншого боку, процес спілкування є поліфункціональним і складає основу майбутньої професійної діяльності людини. Саме тому застосування в навчально-виховному процесі елементів проблемного навчання та дискурсивної педагогіки сприяє ефективному формуванню комунікативної культури як чинника політичної культури курсантів – майбутніх фахівців морського флоту, що суттєво поліпшує якість освіти в складних і динамічних умовах третього тисячоліття.

Отже, комунікативна культура курсантів вищих морських навчальних закладів зумовлена як внутрішніми утвореннями (суб'єктивними характеристиками особистості), так і зовнішніми чинниками (особливостями та можливостями окремих навчальних предметів (зокрема, рідної та іноземної мов) щодо організації міжособистісної взаємодії, застосуванням активних педагогічних форм навчання та виховання, педагогічною майстерністю науково-педагогічного складу). Така структура особистісного утворення передбачає поєднання таких компонентів – комунікативної спрямованості; комунікативного досвіду та типологічних рис і психологічних форм відображення [1].

Формування комунікативної культури майбутніх офіцерів морського флоту в умовах навчально-виховного процесу, зокрема при вивченні рідної та іноземної мов, віддзеркалює взаємозв'язок соціального замовлення держави та суспільства й конкретизацію мети дослідження, постановку адекватних педагогічних завдань, підбір та обґрунтування методики виховного впливу, передбачення суб'єктів виховання, визначення компонентів особистісного утворення (критеріїв і показників) та реалізацію виховного впливу на них у сприятливих педагогічних умовах відповідно до логічних етапів експериментальної роботи, обґрунтування та застосування комплексу взаємодоповнювальних форм навчально-виховної діяльності.

Проведений дослідницький пошук дав нам змогу на якісно новому рівні розв'язувати проблему формування комунікативної культури курсантів вищих морських навчальних закладів як чинника політичної культури. Водночас результати проведеної нами роботи не вичерпують усієї повноти наукових студій та не претендують на всебічне охоплення порушеної проблеми. Дальшого дослідження потребують проблеми обґрунтування й реалізація педагогічних умов для ефективного формування комунікативної толерантності майбутніх офіцерів морського флоту в процесі професійно орієнтованої підготовки та під час проходження зарубіжної практики.

Література

1. Бовдир О. С. Формування комунікативної культури студентів юридичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: Автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.04: Херсон: Херсонська академія неперервної освіти, 2012. – 16 с. – <http://mydisser.com/en/catalog/view/10181.html>
2. Богатирьова Г. А. Формування комунікативної культури студентів в сучасних соціально-економічних умовах. – http://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/Pedagogica/29641.doc.htm
3. Зінченко А. В. Формування комунікативної толерантності студентів педагогічних спеціальностей університету в процесі гуманітарної підготовки: Автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.04.: Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2012. – 16 с. – <http://mydisser.com/en/catalog/view/10182.html>
4. Клячин А. К. Політична комунікація як чинник трансформації політичних цінностей: Автореф. дис...канд. політ. наук: 23.00.02.: Дніпропетровськ: Дніпропетровський національний університет, 2007. – 16 с.
5. Майковська В. І. Шляхи та засоби формування комунікативної культури у вищій школі. – http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/znpkhnpu_zntndr/2008_28/14.html
6. Рысь Ю. И., Степанов В. Е., Ступницкий В. П. Психология и педагогика. – М.: Академический Проект, 2002. – 320 с.
7. Щербачева С. А. Коммуникативный аспект формирования гражданской культуры учащейся молодежи: Дис. ... канд. социол. наук: 22.00.06.: Ростов н/Д, 2004. – 224 с. РГБ ОД, 61:04-22/407/ – <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/126023.html>

Kovnir O.

Communication as factor of forming of political culture of cadets of higher marine educational establishments of Ukraine

Kherson National Technical University, Kherson, Ukraine

In the article the role of communicative factor is considered in forming of political culture of cadets of higher marine educational establishments, it is pointed that the problems of its forming are predefined above all things by social communications, it is well-proven that communicative abilities and communicative culture of a future marine officer is a socially important and a very demanded constituent of personality, and the communicativeness of cadet can be formed and developed as a result the successfully applied technology of education.

Keywords: *communicative factor, political culture, cadets of marine educational establishments.*